BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISINING RAQAMLI KASBIY KOMPETENTLIGI TARKIBIY MODELI: DIGCOMPEDU VA TPACK YONDASHUVLARI INTEGRATSIYASI

Abduvaliyev Abdumutal Raxmatilla o‘g‘li
Guliston davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Maqolada raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning dastlabki sharti sifatida kompetentlikning tarkibiy modeli asoslanadi. Xalqaro DigCompEdu va TPACK yondashuvlari tahlil qilinib, to‘rt komponentli va to‘rt bosqichli model taklif etiladi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli kompetentlik, boshlang‘ich ta'lim, TPACK, DigCompEdu, kasbiy rivojlanish, o‘qituvchi tayyorgarligi*

Аннотация. *В статье обосновывается структурная модель профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов в цифровой образовательной среде. На основе анализа подходов DigCompEdu и TPACK предложена четырёхкомпонентная модель с четырьмя уровнями развития.*

Ключевые слова: *цифровая компетентность, начальное образование, TPACK, DigCompEdu, профессиональное развитие*

Abstract. *The article substantiates a structural model of professional competence for prospective primary school teachers in a digital learning environment. Drawing on the DigCompEdu and TPACK frameworks, a four-component, four-stage model is proposed as a basis for improving development methodology.*

Keywords: *digital competence, primary education, TPACK, DigCompEdu, professional development*

Kirish

Ta’limning raqamlashtirilishi o‘qituvchi faoliyatining mazmuni va unga qo‘yiladigan talablarni sezilarli o‘zgartirmoqda. O‘zbekistonda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun hamda xalq ta’limi tizimini rivojlantirish konsepsiyasida ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1–3]. Bu vazifaning ijrosi, avvalo, raqamli ta'lim muhitida ishlay oladigan o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligiga bog‘liq.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun masala o‘ziga xos. 7–10 yoshli bolalarda tafakkur asosan aniq, ko‘rgazmali obrazlarga tayanadi, e’tibor barqarorligi cheklangan, o‘quv faoliyati o‘yin bilan uzviy bog‘liq. Shu sababli raqamli vosita o‘quvchiga “qiziqarli bo‘lishi” yetarli emas: u o‘quv natijasiga xizmat qilishi, yosh imkoniyatlariga mos kelishi va bola salomatligiga zarar yetkazmasligi shart. Amaliyotda esa o‘qituvchi dastur interfeysini o‘zlashtirsa-da, uni didaktik maqsad bilan bog‘lashda qiynalishi kuzatiladi. Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun avval nimani rivojlantirayotganimiz, ya’ni kompetentlikning tuzilmasi aniq bo‘lishi lozim. Maqolaning maqsadi shu tuzilmani nazariy asoslash va uni bosqichma-bosqich rivojlantirish yo‘nalishlarini belgilashdir.

Nazariy asoslar

Mishra va Koehler taklif etgan TPACK konsepsiyasi o‘qituvchi bilimini uch asosiy soha, ya’ni predmet (CK), pedagogik (PK) va texnologik (TK) bilimlarning kesishuvi sifatida tavsiflaydi; bunda muhimi alohida bilimlar emas, ularning o‘zaro uyg‘unligidir [4]. Shulman ilgari surgan pedagogik-predmet bilimi g‘oyasi bu yondashuvning asosini tashkil etadi [5].

Evropa Ittifoqining DigCompEdu doirasi o‘qituvchining raqamli kompetentligini oltita sohada: kasbiy hamkorlik, raqamli resurslar, o‘qitish va o‘rganish, baholash, o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash hamda o‘quvchilar raqamli kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha tavsiflaydi va rivojlanishni A1 dan C2 gacha olti darajada ko‘rsatadi [6]. UNESCO ning o‘qituvchilar uchun AKT kompetentlik

doirasi ham texnologiyani o‘zlashtirishdan uni ijodiy qo‘llashgacha bo‘lgan yo‘lni ta'kidlaydi [7]. Ertmer va Ottenbreit-Leftwich tadqiqotlari esa texnologiyadan foydalanishda bilim bilan bir qatorda o‘qituvchining ishonchi, pedagogik e’tiqodlari va maktab madaniyati ham hal qiluvchi ekanini ko‘rsatadi [8].

Manbalar tahlili ikki xulosaga olib keladi. Birinchidan, TPACK asosan bilim tuzilmasini, DigCompEdu esa faoliyat sohalari va darajalarini tavsiflaydi, ya’ni ular bir-birini to‘ldiradi. Ikkinchidan, ikkala yondashuvda ham motivatsion-qadriyatli va refleksiv jihatlar yetarlicha ochilmagan, boshlang‘ich sinf yoshiga xos talablar esa alohida hisobga olinmagan.

Taklif etiladigan model

Yuqoridagi tahlil asosida raqamli ta'lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy kompetentligi to‘rt komponentli tuzilma sifatida ko‘riladi (1-jadval).

1-jadval.

Komponent	Mazmuni	Kuzatiladigan ko‘rsatkich
Motivatsion-qadriyatli	Raqamli vositaga ongli munosabat, bola manfaatini birinchi o‘ringa qo‘yish, axborot xavfsizligi va etika	Vositani tanlashda o‘quv maqsadi va bola yoshini asoslay olishi
Bilim-konseptual	TPACK ning uch sohasi, boshlang‘ich sinf didaktikasi, yosh psixologiyasi	Dars maqsadini mos raqamli faoliyat bilan bog‘lashi
Amaliy-texnologik	Raqamli resurs yaratish va tanlash, platformalarda ishlash, baholash vositalari	Interaktiv topshiriq, test, o‘quv materiali tayyorlay olishi
Refleksiv-rivojlantiruvchi	O‘z faoliyatini tahlil qilish, hamkasblar bilan hamkorlik, uzluksiz o‘qish	Dars tahlili, portfolio, pedagogik hamjamiyatdagi ishtiroki

Modelning ikkinchi o‘lchovi rivojlanish bosqichlaridir. Ular DigCompEdu darajalariga moslab to‘rtta bosqichda beriladi: 1) tanishuv (A1–A2): o‘qituvchi vositalardan alohida, ko‘pincha ko‘rgazma sifatida foydalanadi; 2) qo‘llash (B1): vositalar dars rejasiga rejali kiritiladi; 3) integratsiya (B2): raqamli faoliyat o‘quv natijasi bilan mantiqan bog‘lanadi va o‘quvchilarning individual ehtiyojlari hisobga olinadi; 4) innovatsiya (C1–C2): o‘qituvchi yangi yondashuvlar yaratadi va hamkasblarga mentorlik qiladi.

Muhim jihat shundaki, bosqichlar o‘qituvchini “past” yoki “yuqori” deb baholash uchun emas, individual rivojlanish yo‘lini rejalashtirish uchun xizmat qiladi. Shu bois ikki o‘qituvchi bir dasturda o‘qisa ham, ularning topshiriqlari va qo‘llab-quvvatlash shakllari har xil bo‘lishi mumkin.

Modelning metodikaga ta’siri

Taklif etilgan model rivojlantirish metodikasini uch yo‘nalishda aniqlashtiradi. Birinchi, diagnostika komponentlar bo‘yicha o‘tkaziladi va o‘qituvchilar bir xil bosqichdagi guruhlarga ajratiladi. Ikkinchi, modul mazmuni har bir komponent uchun maqsadli topshiriqlarga bog‘lanadi: masalan, motivatsion-qadriyatli komponent uchun bolalar ma'lumotlarini himoya qilish va ekran vaqtini me'yorlash bo‘yicha keys-tahlillar, amaliy-texnologik komponent uchun real dars fragmentlarini loyihalash tavsiya etiladi. Uchinchi, baholash faqat test bilan emas, dars fragmenti, portfolio va refleksiv yozuvlar orqali ham olib boriladi.

Metodika quyidagi tamoyillarga tayanishi maqsadga muvofiq: bosqichlilik (avval diagnostika, so‘ng mos mashg‘ulot); amaliyotga yo‘naltirilganlik (har bir mavzu dars fragmenti bilan yakunlanadi); yosh xususiyatlarini hisobga olish; refleksivlik (har bir amaliy topshiriq tahlil bilan tugaydi); hamkorlik (o‘qituvchilar guruhida o‘zaro o‘rganish).

Xulosa

Raqamli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uning aniq tuzilmasiga tayanishi kerak. TPACK va DigCompEdu g‘oyalarini uyg‘unlashtirgan to‘rt

komponentli va to‘rt bosqichli model diagnostika, mazmun tanlash va baholashni yagona mantiqqa bog‘laydi. Modelning samaradorligi keyingi bosqichda tajriba-sinov ishlari orqali tekshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni (O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr).

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.

4. Mishra P., Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. 2006. Vol. 108(6). P. 1017–1054.

5. Shulman L. S. Those who understand: Knowledge growth in teaching // Educational Researcher. 1986. Vol. 15(2). P. 4–14.

6. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.

7. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. Paris: UNESCO, 2018.

8. Ertmer P. A., Ottenbreit-Leftwich A. T. Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect // Journal of Research on Technology in Education. 2010. Vol. 42(3). P. 255–284.